

ΟΙ ΣΤΕΝΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΙ ΕΡΩΤΗΜΑΤΙΚΑ*

Για τὸ σημερινὸ Στενιώτη εἶναι δύσκολο νὰ φαντασθεῖ, ὅτι μέσα στὸ γνῶριμο καὶ γραφικὸ περιβάλλον τοῦ χωριοῦ του κινούνταν ἀρκετοὺς αἰῶνες πρὶν ἄνθρωποι μὲ ἕναν ἄλλο πολιτισμὸ. Ὡστόσο δὲν θὰ πρέπει νὰ σταματήσει κανεὶς στὰ ὄρια τῆς φαντασίας ἢ ἔστω τῆς ὑπόθεσης. Οἱ ἐνδείξεις μαρτυροῦν κάτι περισσότερο καὶ γοητευτικότερο.

Οἱ Στενιές, πού σήμερα εἶναι τὸ μεγαλύτερο σὲ ἔκταση χωριὸ τῆς Ἄνδρου, φαίνεται ὅτι ἰδρύθηκαν ἀρκετὰ πρόσφατα, ἀφοῦ ἀναφέρονται γιὰ πρώτη φορὰ στὴ γραπτὴ παράδοση, ὡς κατοικημένος τόπος, τὸν 17ο αἰ. Καθὼς ἦταν προφυλαγμένος ὁ τόπος ἀπὸ θαλασσινές ἐπιθέσεις καὶ γειτόνευε μὲ τὸν εὐφορο «κάμπο» ἀποτελοῦσε μιὰ ἰδανικὴ θέση γιὰ τὴν ἴδρυση ἑνὸς οἰκισμοῦ. Θα ἦταν παράλογο νὰ ὑποθέσει κανεὶς ὅτι δὲν ὑπῆρχε οἰκισμὸς ἢ ἔστω κάποια ἐγκατάσταση, ἥδη ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ, σὲ μιὰ τόσο προνομιούχο θέση, πού συνδύαζε τὴν ὑπαρξὴ φυσικῆς ἀσφάλειας, τὴ δυνατότητα ἀποδοτικῆς καλλιέργειας καὶ πλούσια παροχὴ νεροῦ. Εὐνοϊκὰ ἐπίσης σύμφωνα μὲ τὰ δεδομένα τῆς ἀρχαιότητος γιὰ τὴν ἴδρυση οἰκισμῶν σὲ περιορισμένη ἴσως κλίμακα, κυρίως ὁμῶς ὀχυρωμένων μικρῶν ἐγκαταστάσεων ἦταν καὶ τὰ ὑψώματα γύρω ἀπὸ τὶς Στενιές, στὶς ἐπάνω παρυφῆς τοῦ χωριοῦ, στὴν Ἄγ. Φωτεινὴ καὶ τὴν Ἄγ. Τριάδα.

Τὰ ἱστορικὰ καὶ ἀρχαιολογικὰ δεδομένα γιὰ τὴν Ἄνδρο εἶναι, συγκριτικὰ μὲ ἄλλα νησιὰ τῶν Κυκλάδων, ἐλάχιστα. Ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἶναι σχεδὸν ἀνύπαρκτη· τίς ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις ἀποτελοῦν περιορισμένες ἀνασκαφές στὴν Παλαιόπολη καὶ τὴ θέση Ἰψηλὴ στὰ Ἀπροβάτου (ἢ ἀνασκαφὴ συνεχίζεται) καὶ ἡ ἐκτεταμένη ἔρευνα στὴν Ζαγορὰ ἀπὸ τὸν

* Ευχαριστῶ τὸν κ. Δ. Πολέμη γιὰ τὴν προθυμότητα παροχῆ πληροφοριῶν.

καθ. Α. Καμπίτογλου¹. Τις γνώσεις μας για την αρχαία Ήνδρο πλουτίζουν σποραδικά και τυχαία κατά καιρούς εύρηματα κυρίως από ιδιώτες. Ήλλωστε και τὰ σχετικά με τις αρχαιότητες ὄλου τοῦ νησιοῦ κείμενα εἶναι δημοσιευμένα ἀπὸ τις ἀρχές τοῦ αἰῶνα². Ὡστόσο ἡ μοναδική μνεία γιὰ τις ἀρχαιότητες τῶν Στενιῶν περιλαμβάνεται στὸ ἔργο τοῦ Δ. Π. Πασχάλη (Ἡ Ήνδρος, 1925), πού στὸν Α΄ Τόμο κάνει μιὰ ἐκτενὴ καὶ ἀξιοθαύμαστη γιὰ μὴ ἀρχαιολόγο ἀναφορὰ στὶς ὑπάρχουσες ὡς τότε ἀρχαιότητες τοῦ νησιοῦ. Ἀναφέρει σχετικά ὁ Δ.Π. Πασχάλης (ὄπ. 585): «Εἰς Στενιές ἔχνη ἀρχαίων τειχομάτων. Ἡ θέσις Ἑλληνικά». Εἶναι γνωστὸ βέβαια ὅτι μετὴν ὀνομασία Ἑλληνικὸ ἢ Ἑλληνικά χαρακτηρίζεται κάθε τόπος ὅπου ὑπάρχουν ἔχνη ἀρχαίων λειψάνων. Σύμφωνα μετὴν πληροφορία τοῦ Δ. Πολέμη ἡ θέση αὐτὴ θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στὸ Διαρραχάκι. Σὲ συμβόλαιο τοῦ 1847 ἀναφέρεται: «...ἐν οἰκότοπον κείμενον εἰς τὴν θέσιν Διαρραχάκι... Στενιῶν, ὀνομαζόμενον τῆς Μαρίδαινας, ἀπὸ πίσω πλησίον τοῦ Ἑλληνικοῦ τοίχου». Ὑπαρξὴ ἀρχαιοτήτων κρύβει ἀσφαλῶς καὶ ἡ ὀνομασία Παληόπυργος. Καὶ οἱ δύο αὐτὲς περιοχὲς διαθέτουν ἀρκετὰ στοιχεῖα εὐνοϊκὰ γιὰ τὴ δημιουργία κάποιας ἐγκατάστασης. Βρίσκονται σὲ ὕψωμα, σὲ τοποθεσία φυσικὰ ὄχυρῃ, μετὴν ἀρκετὰ πλατώματα τοῦ ἐδάφους ὅπου θὰ μποροῦσε νὰ ἀναπτυχθεῖ μετὴν εὐκολία κάποιος οἰκισμὸς καὶ ἀκόμη μετὴν παρουσία μεγάλης ποσότητας νεροῦ, κυρίως στὴν πηγὴ τοῦ Σαρᾶ. Ήλλωστε καὶ ἡ θάλασσα στὴν περιοχὴ διαθέτει δύο φυσικὰ λιμάνια, στοὺς ὄρμους τῶν Ἐμπρὸς καὶ Πίσω Γιαλίων. Πράγματι μιὰ ἔρευνα πού ἔκαμε ὁ Δ. Πολέμη ἤδη ἀπὸ τὸ 1970 βεβαίωσε τὴν παρουσία ὀστράκων (θραύσματα πῆλινων ἀγγείων) καὶ τὴν ὕπαρξὴ στὴν περιοχὴ τοῦ Παληόπυργου ἀρχαίου τοίχου. Κοντὰ στὸν τοῖχο αὐτὸν ἐντοπίσθηκαν ὀρθογώνιες μικρὲς κόγχες λαξευμένες στὸ βράχο καὶ δίπλα σ' αὐτὲς σπηλιά, ἡ εἴσοδος τῆς ὁποίας εἶναι σήμερα φραγμένη. Τὰ ὑπολείμματα αὐτὰ ἴσως θὰ πρέπει νὰ σχετισθοῦν μετὴν κάποιο ἱερὸ Νυμφῶν. Ήλλωστε ὀλόκληρη ἡ περιοχὴ τῶν Στενιῶν, μετὴν πληθῶρα τῶν νερῶν πού διαθέτει,

1. Βλ. καὶ Δ.Ι. Πολέμη, Ἱστορία τῆς Ήνδρου (1981), 14 κέ., 27 κέ.

2. Α. Μηλιαράκη: Ὑπομνήματα περιγραφικὰ τῶν Κυκλάδων Νήσων, Ήνδρος, Κέως (1880). Th. Saucinc, Andros (1914).

θά ήταν ιδιαίτερα εὐνοϊκὴ γιὰ τὴν ἴδρυσή ἐνὸς ἱεροῦ Νυμφῶν, θεοτήτων πρὸ ὅπως εἶναι γνωστὸ σχετίζονται ἄμεσα μὲ τὰ νερά, τὴ βλάστηση καὶ τὰ σπήλαια.

Τέλος, ὅπως ἀναφέρθηκε παραπάνω, εὐνοϊκὲς γιὰ τὴ δημιουργία οἰκισμοῦ ἢ ἔστω κάποιας μικρότερης ὀχυρωμένης ἐγκατάστασης ἐμφανίζονται καὶ οἱ περιοχὲς τῶν λοφίσκων, ὅπου βρίσκονται τὰ ἐξωκλήσια τῆς Ἁγ. Φωτεινῆς καὶ τῆς Ἁγ. Τριάδας. Μιὰ πρόχειρη ἔρευνα στὴν πρώτη θέση ἀπέδωσε λίγα ὄστρακα, ἄγνωστης ὅμως χρονολόγησις, ἐνῶ εἶναι βεβαιότερη ἢ ἀρχαιότητα τῶν λειψάνων στὴ δεύτερη τοποθεσία.

Σὰν Στενιώτισσα καὶ ἀρχαιολόγος εὐχομαι καὶ ἐλπίζω κάποτε νὰ δοθεῖ ἡ δυνατότητα νὰ ἐρευνηθοῦν οἱ βεβαιωμένες, ἀλλὰ καὶ οἱ πιθανὲς ἀρχαῖες θέσεις στὴν περιφέρεια τοῦ χωριοῦ καὶ νὰ ἀποκαλυφθοῦν τὰ ὑπολείμματα τῆς κληρονομιάς τῶν προγόνων μας, πρὸ ἃς εὐχηθοῦμε ὅτι θὰ εἶναι σημαντικὰ καὶ ἀντάξια τῶν ἐπιτευγμάτων τῶν διαδόχων τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ πολιτισμοῦ στὸν 20ο αἰῶνα.

Λυδία Δ. Παλαιοκρασσᾶ

Στενιές, Αὐγούστος 1985